

Atatürk'ün Eğitim ve Öğretim Gördüğü Kurumlar

Şüphesiz, Atatürk'ü iyi anlamak için öncelikle onun "birikimleri"nin, bir başka ifade ile onun kişiliğinin oluşmasına etki eden "bilimsel ve fikri alt yapı"nın bilinmesi, ortaya konulması gerekir.

I. MAHALLE MEKTEBİ: Mustafa Kemal, 1887 yılının 1 Ocak ile 12 Mart tarihleri arasında altı yaşını tamamlar ve yedisine girer. Küçük Mustafa, 1887 yılı Haziran ayında İlkokula başlayacaktır. Fakat ilkokula başlama konusunda Anne Zübeyde Hanım ile Ali Rıza Efendi arasında bir tartışma yaşanacaktır. Baba'ya göre daha "muhafazakâr" bir kişiliğe sahip olan Zübeyde Hanım, Mustafa'nın o zamanlar adet olan dualar, ilahilerle, klasik eğitim veren Mahalle Mektebi'ne verilmesini ister. Anneye göre daha "yenilikçi" bir kişiliğe sahip olan ve oğlunu okul hayatı sırasında daima, "*adam olmak için okumak, öğrenmek şarttır. Başka çaresi yoktur*" şeklinde teşvik ederek, dersleriyle yakından ilgilenen Ali Rıza Efendi ise, Mustafa'nın o zaman yeni açılan ve yeni yöntemlerle eğitim veren Şemsi Efendi Mektebi'ne gitmesini ister. Mustafa Kemal, gençlik yıllarına ait hatırlayabildiği "*ilk olay*" diye bahsettiği bu meseleyi 1922'de şu şekilde anlatır: "*Çocukluğuma dair ilk hatırladığım şey, mektebe girmek meselesine aittir. Bundan dolayı annemle babam arasında şiddetli bir mücadele vardı. Annem, ilahilerle mektebe başlamamı ve mahalle mektebine gitmemi istiyordu. Rüsumatta memur olan babam, o zaman yeni açılan Şemsi Efendi'nin mektebine devam etmeme ve yeni usul üzerine okumama taraftardı. Nihayet babam işi mahirane bir surette halletti: Evvela merasim-i mu'tade (mutad merasim) ile mahalle mektebine başladım. Bu suretle annemin gönlü yapılmış oldu. Birkaç gün sonra da Mahalle Mektebi'nden çıktım. Şemsi Efendi'nin Mektebine kaydedildim.*" Mustafa Kemal'in ilkokul eğitimine başladığı bu Mahalle Mektebi Koca Kasım Paşa Mahallesi'nde bulunan "*Fatma Molla Kadın Mektebi*" idi. Makbule Atadan'ın hatıralarında, "*ağabeyinin Mahalle Mektebi'nde bir buçuk ay kaldığından ve gayri memnun olması üzerine de babasının teşebbüsü ile oradan alındığından*" bahsetmesi de küçük Mustafa'nın bu okuldan alınarak Şemsi Efendi Okulu'na verilmesinin nedenini açıklamaktadır.

II. ŞEMSİ EFENDİ OKULU: Mustafa Kemal'in kişiliğinin ve düşüncelerinin oluşmasındaki etkenleri anlayabilmek için üzerinde durulması gereken önemli kurumların başında Şemsi Efendi Okulu gelmektedir. Bu nedenle, ona müspet anlamda ilk önemli etkileri yapan ilk öğretmen olma hüviyetindeki değerli eğitimci Şemsi Efendi'nin hayatı ve eğitimci kişiliği üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmak gerekmektedir. Mustafa Kemal'in ilk öğretmeni olan Şemsi Efendi (1852-1917), Tanzimat döneminde eğitimde ortaya çıkan "usul-i cedide", yani "yeni öğretim yöntemleri"nin uygulandığı ilkokulların ilk kurucuları arasında yer almaktadır. Usul-i cedidenin uygulanması da diğer yeniliklerin hepsinde olduğu gibi, ilkin başkent İstanbul'la aynı anda Selanik'te de başlatılmıştır. Şemsi Efendi'nin 1872'de Selanik'te açtığı okulun dershanesinde öğretmen masası, sıra, kara tahta, tebeşir, silgi ve okuma yazmayı kolaylaştırıcı, yani "*usul-i savtiye*"yi uygulamak için hazırlanmış levhalar bulunuyordu. Bu levhalarda harfler ve heceler bulunuyor, onları öğretmenlerine a, e, i, ba, be, bi, bu vs. şeklinde okutuyordu. Ayrıca o "*saatte bir tatil yapar. Avluda... (öğrencileri) nezareti altında oyunla meşgul eder, jimnastik yaptırır ve aynı zamanda ders odasının (sınıfın) kapı ve pencerelerini açarak bozuk havayı değiştirirdi.*" Şemsi Efendi, oyun esnasında öğrencilerin kavga etmemelerine ve birbirlerine kötü söz söylememelerine de dikkat ederdi. Şemsi Efendi'nin, disiplin konusunda da ilginç uygulamaları vardır: O, öğrencilerinin disiplinli yetişmelerine çok dikkat eder, onların, öğretmenlerine rastladığı zaman kaldırımın kenarında "*askerce selam vermelerini*" isterdi. Onun öğretmenlik hayatında yeni bir uygulaması da,

“mektebe yeni yazılan her çocuğa eski ve çalışkan talebeden bir lala, mürebbi tayin etmesidir.” Rehber olan kimse, okula getirip götürdüğü öğrencisinin eğitimiyle ilgilenirdi. Öte yandan Şemsi Efendi’nin öğrencilerini sıra düzeni içinde şehir içi gezilere de götürdüğü bilinmektedir. O, bu tür gözlem ve inceleme gezileri ile eğitim okul binası dışına çıkarmak suretiyle, öğrencilerini hayata daha bilgili ve bilinçli hazırlamaktaydı. Şemsi Efendi’nin açtığı ve çalıştığı okullar, ders araç ve gereçleri ile uygulanan pedagoji ve öğretim metotları bakımından mahalle mektepleri ile sübyan okullarından daha ileri ve üstün bir konumdaydı. Nitekim Şemsi Efendi’nin öğrencileri, Rüştiye son sınıf öğrencilerinden daha iyi gazete okuyabiliyor, daha iyi yazı yazıyor ve hesap yapıyor, coğrafya haritalarını daha iyi anlayabiliyorlardı. İşte bu yüzden o ve onun açtığı okullar, çevresinde haklı bir ün kazandı. Şemsi Efendi, küçük Mustafa okuluna kaydolduğu zaman (1887) 14 yıllık tecrübeli, ünü bütün Selanik’te yayılmış bir öğretmendir. Onun okulu kentte en sevilen okuldu. Aydın bir insan olan Ali Rıza Efendi’nin oğlu Mustafa’yı Şemsi Efendi’nin okuluna göndermesi de son derece doğaldı. Şemsi Efendi’nin bu okulu 1890 yılında, küçük Mustafa üçüncü sınıfta iken Fevziye Mektebi ile birleşti ve dördü “ilk”, dördü “orta” olmak üzere sekiz yıllık bir Rüştiye hâlinde teşkilatlandı. Mustafa, Şemsi Efendi’nin de öğretmenliğe devam ettiği bu okulun sınıflarını düzenli olarak takip etti. Babası Ali Rıza Efendi’nin ölümü (28 Kasım 1893) sırasında altıncı sınıfı, yani okulun orta kısmının iki sınıfını da bitirmiş bulunuyordu.

III. MUSTAFA’NIN ÇİFTLİK HAYATI: Babası Ali Rıza Efendi’nin ölümü (1893) üzerine, Zübeyde Hanım’ın çocuklarını alarak kardeşinin Langaza’daki çiftliğine gidişi, Mustafa’nın öğrenim hayatına bir süre ara vermiştir. Onu burada civardaki Rum Kilise okuluna yollamayı düşünmüşler, istememiş; çiftliğin Öğrenmek ve yetişmek imkânlarından mahrumiyetin verdiği huzursuzlukla adeta bunaldığı görülen bu kabiliyetli ve yaratıcı çocuğu, annesi nihayet okula devam etmek üzere Selanik’teki halasının yanına yollamak zorunluluğu duymuştur.

IV. MÜLKİYE RÜŞTİYESİ: Böylece, dört buçuk veya beş ay kadar süren çiftlik hayatından sonra Selanik’e gelen Mustafa, Mülkiye Rüştiyesi (Ortaokulu)’ne başladı. Burada Müdür Muavinliği de yapan ve “**Kaymak Hafız**” diye anılan **Matematik öğretmeni Hüseyin Efendi**’nin bir sınıf disiplinsizliğine sebep olduğu ve haksızlığa baş eğmediği için Mustafa’yı dövmesi, bunu gururuna yediremeyen Mustafa’nın büyük annesi Ayşe Hanım tarafından okuldan alınmasına sebep olmuştur.

V. SELANİK ASKERÎ RÜŞTİYESİ: Çocukluğundan itibaren askerliğe büyük bir ilgi duyan Mustafa, asker olmak istiyordu. Hatıralarında kendisinin anlattıklarına göre, üniformalı olarak Askerî Rüştiye (Ortaokula)’ye giden komşularından Kadri Beyin oğlu Ahmet ve sokaklarda gördüğü üniformalı subaylar onun askerlikle ilgili heveslerini kamçılıyordu. Nihayet asker olmasını istemeyen annesine haber vermeden Selanik Askerî Rüştiyesi’nin sınavlarına girerek başarılı oldu. Faik Reşit Unat, “*Mustafa’nın sınavda gösterdiği başarıdan dolayı, dört yıllık okulun üçüncü sınıfına alındığını, bu tarihin de 1894 Temmuz-Ağustos ayları olması gerektiğini*” söylemektedir. Onun Rüştiye dördüncü sınıf notlarını gösteren defterin 1895 tarihli olması da F. R. Unat’ı doğrulamaktadır. Kara Harp Okulu Arşivi’ndeki, **13 No’lu Numara Defteri**’ne göre Atatürk’ün Selanik Askerî Rüştiyesi dördüncü sınıfında okuduğu dersleri, notları ve buradaki ders başarısı şu şekildedir: Bu sınıfta “tam numarası” dokuzunun 45, ikisinin de 20 olan toplam on bir adet ders vardır. Derslerin toplam tam numarası ise 445’tir. Numara Defteri’nde “*Ahmet Subaşı Mahallesi*” ile kayıtlı olduğu görülen “Mustafa Kemal Efendi”, on bir dersin onundan tam numara, birinden de tam numaradan iki numara eksik, toplam 443 numara almış ve dördüncü olmuştur. Okuduğu dersler ve aldığı notlar şu şekildedir: Mantık (45), Hesap (45), Usul-i Defterî (45), Hendese (45), Coğrafya (45), Tarih-i İslâm (43), Kavaid-i Osmaniye (45), Fransızca (45), İmlâ-yı Türkî (45), Hatt-ı Fransevî (20), Resim (20). Aynı sınıfın başarı sıralamasında Ahmet Tevfik, Tarakçı, 444 toplam notla birinci; Süleyman Adil, Şehabeddin, 444 toplam notla ikinci; Mehmet Şenizi,

Ahmet Subaşı, 444 toplam notla üçüncüdür. İlk ona giren diğer öğrenciler ve toplam notları şöyledir: 4. Mustafa Kemal, Ahmet Subaşı (443), 5. Osman Nuri, Sinancık (443), 6. Mehmet Tevfik, Abdullah Kadı (438), 7. İsmail Hakkı, İki Şerefe (431), 8. Rafet Efendi, Hamidiye (426), 9. Mehmet Mukbil, İki Lüle (404), 10. Ali Efendi, Ahmet Subaşı (402). Bu durumda Mustafa Kemal, 1895 yılı sonu veya 1896 yılı Ocak ayında, on beş yaşında, Askerî Rüştiyenin son sınıfını dördüncü olarak bitirmiştir.

VI. MANASTIR ASKERİ İDADİSİ: 1896 yılı Mart ayının ortalarına kadar Selanik'te tatilini geçiren Mustafa Kemal, tatil bitiminde Selanik'ten trenle Manastır'a yolcu edilir. Mustafa Kemal'in Manastır'a gelişi ile ilgili bilgiler bundan ibaret olmakla birlikte, İdadiye başladığı günün 13 Mart tarihi olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Rumi 1 Mart; Miladi 13 Mart tarihi, "Malî Yıl"ın başladığı tarihtir ve Harbiye'de de olduğu gibi, Askerî okullar bu dönemde eğitimlerine bu tarihte başlamaktadır. Aralık ayı sonlarında da eğitim bitmektedir. İdadide yatılı ve daha üstün dereceli bir okulun hayat ve öğretim şartlarına kısa sürede intibak eden genç M. Kemal için, artık ömrünün sonuna kadar sürecek olan "aile yuvası dışındaki hayat" başlamıştır. Askerlik mesleğinin meşakkatli ve zorlu özelliklerinden de kaynaklanan bu durum, biraz da onun "bağımsız yaşama" karakterine uygun düşecektir. Manastır Askerî İdadisi'nde "**Apolet Numarası**" **7348** olan Mustafa Kemal'in ilk seneye ait öğrencilik hayatı hakkında resmî bir belgeye sahip değildir. Fakat onun ikinci sınıfta olduğu 1897-1898 eğitim-öğretim yılı ile üçüncü sınıfta bulunduğu 1898-1899 eğitim-öğretim yılı Numara Defterleri elimizdedir. Bu defterlere göre Mustafa Kemal'in, İdadi ikinci sınıf ve üçüncü sınıf dersleri ve başarı durumu şöyledir: Mustafa Kemal ikinci sınıfta, 52 arkadaşı arasından, toplam 283 not alarak ve üçüncü olarak sınıfa geçmiştir. Esasında, başarı sıralamasında ikinci olarak görülen Recep Fahri, Kayalar ile toplam notları aynıdır. Bu yılın **Numara Defteri**'ne göre, "beher dersin tam numarası" toplam 285, "beher dersin üss-ü mizanları" toplamı 138'dir. Mustafa Kemal'in ikinci sınıfta okuduğu dersler ve aldığı notlar şu şekildedir: Müsellesat (45), Hendese (45), Tarih-i Umumî (45), Kitâbet (44), Fransızca (44), Resim (20), Tarama (20), Jimnastik (20). Mustafa Kemal, bu sınıfın sonunda toplam 283 not alarak üçüncü olmuştur. Bu sınıfta okutulan toplam 8 ders vardır ve 5 dersin tam numarası 45 diğer üç dersin tam numarası 20'dir. Bu duruma göre Mustafa Kemal, 6 dersten tam numara almıştır. Aynı sınıfın başarı sıralamasında Ahmet Tevfik, Selanik 284 toplam notla birinci; Recep Fahri, Kayalar 283 toplam not ile ikincidir. İlk ona giren diğer öğrenciler ve toplam notları şöyledir: 3. M. Kemal, Selanik (283), 4. Abdülkadir, Yanya (280), 5. Hasan Avni, Köprülü (279), 6. Ali Şevket, Üsküp (279), 7. Abdülbaki, Üsküp (275), 8. İsmail Hakkı, Köprülü (273), 9. Bekir Hıfzı, Ohri (271), 10. Abdurrahman, Selanik (266). Mustafa Kemal'in üçüncü sınıfta okuduğu dersler ve aldığı notlar şu şekildedir: Makine (45), Kozmografya (45), Tarih-i Umumî (45), Tarih-i Osmanî (45), Kitâbet (45), Mantık (45), Akaid (45), Fransızca (45), Resim (20), Tarama (20), Cimnastik (20). Mustafa Kemal, 54 mevcudu olan üçüncü sınıfta toplam 420 tam not alarak, Manastır İdadisini, not toplamı kendisi ile aynı olan Ahmet Tevfik, Selanik in ardından ikinci olarak bitirmiştir. Bu yılın Numara Defterine göre, "beher dersin tam numarası" toplamı 420, "beher dersin üss-ü mizanları" toplamı da 198'dir. Bu sınıfta okutulan toplam 11 ders vardır ve bunların sekizinin tam numarası 45, üçünün tam numarası ise 20'dir. Bu duruma göre Mustafa Kemal bütün derslerden tam numara almış bulunmaktadır. İlk ona giren diğer öğrencilerin toplam notları ve başarı sıraları şu şekildedir: 3. Recep Fahri, Kayalar (419), 4. Ali Şevket, Üsküp (419), 4. Ömer Abdülkadir, Yanya (417), 6. Hasan Avni, Köprülü (417), 7. İsmail Hakkı, Köprülü (413), 8. Abdülbaki, Üsküp (410), 9. Abdurrahman, Selanik (394), 10. Ömer Naci, Der-Aliye (394). Mustafa Kemal, sonradan anılarında Manastır İdadisi'ndeki ders durumu ile ilgili olarak şunları anlatmıştır: "*İdadide iken muannidane (inatla) bir surette çalışıyordum. Sınıfta birinci, ikinci olmak için hepimizde şiddetli bir gayret vardı. Nihayet İdadiyi bitirdim*"

VII. HARP OKULU: 1899 yılının Mart ayı ortalarına kadar Selanik'te tatilini geçiren Mustafa Kemal, İstanbul

Pangaltı'daki Harbiye Mektebi'nde yüksek öğrenimine devam etmek için Selanik'ten vapura biner ve İstanbul'a hareket eder. Böylece bütün çocukluk ve ilk gençlik yıllarının geçtiği Makedonya'dan ilk defa ayrılır. Birikimi ile yeni bir hayata atılacağı, kişiliği ve düşüncelerinin daha da olgunlaşacağı Harp Okulu'na girişi (duhulü) 1 Mart 1315/13 Mart 1899, Apolet Numarası 1283'tür. **“Harbiyeli Mustafa Kemal”**, buradaki **“1315 Duhullülere Mahsus Künye Defteri”** ne **“Selanik'te Koca Kasım Paşa Mahalleli Gümrük Memurlarından müteveffa Ali Rıza Efendinin mahdumu uzun boylu, beyaz benizli, Mustafa Kemal Efendi Selanik 96”** olarak, 1282 Selanikli Ahmet Tevfik Efendi (96) ile 1284 Manastırlı Recep Fahri Efendi (95) arasına kaydedilecektir. Mustafa Kemal, o sene sınıf mevcudu bazı hatıralara göre 900'ü geçen, bazı kaynaklara göre de 739 olan Harp Okulu'nda altı kısma ayrılan birinci sınıfların birinci kısmında idi. Mustafa Kemal'in birinci sınıfta bulunduğu 1899-1900 eğitim-öğretim yılında Harbiye'de okutulan dersler şunlardı: “Akaid-i Diniye, Topografya, Hendese-i Resmîye, Hikmet-i Tabiye, Askerî Kimya, Askerî Kitâbet, Talim Nazariyatı, Terbiye-i Askerî, Lisan (Fransızca, Almanca, Rusça), Harita Tersimi (Çizimi), Talim Ameliyatı (Uygulaması), Topografya Ameliyatı” Mehmet Esat'ın **“Mirat-ı Mekteb-i Harbiye”**sinde 1900 ve 1901 yılları için verdiği okutulan dersler listesine göre de birinci sınıfta; “Akaid-i Diniyye, Topoğrafya Nazariyatı, Hendese-i Resmîye, Hikmet-i Tabiye, Kimya, Talim Nazariyatı, Malumat ve Terbiye-i Askeriye, Harita Tersimi, Hendese-i Resmîye Eşkali, Topografya Ameliyatı, Talim Ameliyatı, Alman veya Rus Lisani, Kitabet” dersleri okutulmaktaydı. Buna göre Mustafa Kemal birinci sınıfta öğrenci olduğu sırada, 1899-1900 eğitim-öğretim yılında, 635'i Piyade, 88'i Süvari ve 16'sı Baytar sınıflarından olmak üzere toplam 739 öğrenci vardı. Bu yıla ait not çizelgelerinde notları bulunmayan 25'i Piyade, 8'i Süvari ve 3'ü Baytar sınıfından toplam 36 öğrencinin muhtemelen değişik sebeplerle okuldan çıkarıldıkları ve gerçekte ikinci sınıfa devam edenlerin toplam 703 kişi olduğu anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal birinci sene Piyade sınıfından eğitim ve öğretime devam eden toplam 610 arkadaşı arasından, toplam 484 not alarak ve 9ncu olarak ikinci sınıfa geçmiştir. Bu seneki not çizelgelerine göre “beher dersin tam numarası yekûn-ı umumisi 530” ve “beher dersin üssü mizanı yekûn-ı umumisi 234”tür. Mustafa Kemal'in ikinci sınıfta okuduğu dersler ve aldığı notlar şu şekildedir: “Akaid-i Diniye (42), Topografya Nazariyatı (33), Hendese-i Resmîye (29), Hikmet-i Tabiye (44), Kimya (42), Kitabet (45), Talim Nazariyatı (37), Malumat-ı ve Terbiye-i Askeriye (45), Lisan-ı Fransevi (44), Harita Tersimi (19), Hendese-i Resmîye Eşkali (20), Topografya Ameliyatı (20), Talim Ameliyatı (20), Alman veya us Lisani (44). Bu sınıfta okutulan toplam 14 ders vardır ve 4 adet dersin tam numarası 20, diğer 10 dersin tam numarası 45'tir. Bu duruma göre Mustafa Kemal, 5 dersten tam numara almıştır. Sınıfın birincisi, Üsküplü Ali Şevket Efendi; Vanlı Müştak Efendi'dir. Ali Şevket ve Müştak'ın toplam notları 509'dur. Mustafa Kemal 1922'de anlattığı anılarında, İstanbul'da geçen bu ilk yılı için sadece şunları söyler: *“Birinci sınıfta gençlik hayallerine tutuldum. Dersleri ihmal ettim. Senenin nasıl geçtiğinin farkında olmadım Ancak dersler kesilince kitaplara sarıldım.”* Birinci sınıftaki toplam 703 öğrenci içinde 29ncu; not çizelgesindeki 610 Piyade sınıfı öğrencisi arasından da 9'uncu olarak bir üst sınıfa geçerek, büyük bir başarı sağlaması onun üstün bir öğrenci olduğunu göstermektedir. Mustafa Kemal ikinci sınıfta öğrenci olduğu sırada, 1900-1901 eğitim-öğretim yılında, 445'i Piyade, 56'sı Süvari ve 14'ü Baytar sınıflarından olmak üzere toplam 515 öğrenci vardı. Mustafa Kemal İkinci sınıfta, Piyade sınıfındaki 445 arkadaşı arasından, toplam 522 not alarak ve 11nci olarak üçüncü sınıfa geçmiştir. Bu yılın numara defterine göre “beher dersin tam numarası yekûn-ı umumisi 575” ve “beher dersin üssü mizanı yekûn-ı umumisi 256.5”tir. Mustafa Kemal'in ikinci sınıfta okuduğu dersler ve aldığı notlar şu şekildedir: “Akaid-i Diniye (45), Hizmet-i Seferiye (38), Dâhiliye Kanunname-i Hümayunu (45), Fenn-i Mimarî (41), Fenn-i Furuşiyet Nazariyatı (45), Lisan-ı Fransevî (42), Talim Nazariyatı (43), Malumat-ı ve Terbiye-yi Askeriye (31), İlm-i Ahlâk (43), Kılıç Talimi (12), İstikşâfât-ı Askeriye (14), Harita Tersimi (18), Talim Ameliyatı (20), Ceza Kanunname-i Hümayunu (44), Alman veya Rus Lisani (41). Bu sınıfta okutulan toplam 15 ders vardır ve 4 adet dersin tam numarası 20, diğer 11 dersin tam

numarası 45'tir. Bu duruma göre Mustafa Kemal, 4 dersten tam numara almıştır. Sınıfın birincisi, Manastır'ı da birincilikle bitiren meşhur Selanikli Ahmet Tevfik; ikincisi de Bursa'yı birincilikle bitiren Ispartalı Faik'tir. Ahmet Tevfik'in toplam notu 552, Faik'in toplam notu 551'dir. Mustafa Kemal, üçüncü sınıfta, 1901-1902 eğitim-öğretim yılında 459 arkadaşı arasından ve 17.5 not olan üssü mizan ve üç yıllık notlarının toplamı üzerinden Harp Okulu'nu 8nci olarak bitirmiştir. Numara defterine göre, "beher dersin tam numarası" bakımından öğrencilerin "üç senede kazandıkları numaraların yekun-ı umumisi 1635" tir. Mustafa Kemal'in üç yıllık not toplamı ise 1498'dir. "Üç sene nihayetinde umumda sıra numarası 8" dir. Bu sıra aynı zamanda "sicil sırası" nı göstermektedir. Diploma numarası 5998'dir. Mustafa Kemal'in üçüncü sınıfta okuduğu dersler ve aldığı notlar şu şekildedir: "Sınıf-ı Salise Tabiyesi (41), İstihkâmât-ı Hafife (40), Fenn-i Esliha (45), Hıfzı's- Sıhha-yı Askerî (45), Coğrafya-yı Askerî (42), Devlet-i Aliye Ordu Teşkilatı (43), Talim Nazariyatı (44), Malumat ve Terbiye-i Askerî (41), Lisan-ı Fransevi (43), İstikşâfât-ı Askeriye (17), İstihkâm Eşkâli (18), Talim Ameliyatı (19), Tabiye Tatbikatı (18), Alman veya Rus Lisanı (36). Bu sınıfta okutulan toplam 14 ders vardır ve 4 adet dersin tam numarası 20, diğer 10 dersin tam numarası 45'tir. Bu duruma göre Mustafa Kemal, 2 dersten tam numara almıştır. Sınıfın birincisi yine Selanikli Ahmet Tevfik; ikincisi de yine Ispartalı Faik'tir. Ahmet Tevfik'in üç senelik toplam notu 1571, Faik'in toplam notu 1570'tir. İlk 10'a giren diğer öğrencilerin sırası ve üç yıllık toplam notları şu şekildedir: "3. Mehmet Müştak, Van (1555); 4. Hayri, Davutpaşa (1519), 5. Ali Şevket, Üsküp (1519), 6. Mehmed Cemil, Süleymaniye (1508), 7. Selim, Çerkes (1505), 8. Mustafa Kemal, Selanik (1498), 9. Ahmed Müfit, Kırşehir (1494), 10. Halil, Trabzon (1490).

VIII. HARP AKADEMİSİ: Mustafa Kemal'in Harp Okulu'ndan "neşet" tarihi olan 28 Kânunusani 1317, yani 10 Şubat 1902 Pazartesi tarihi, Harp Akademisi'ne girdiği tarihtir. Kara Harp Okulu Arşivi'ndeki "**1315 Duhullülere Mahsus Künye Defteri**"nde Ahmet Tevfik, Mustafa Kemal, Recep Fahri ve Ali Şevket'in yer aldığı sayfanın başında, "*Manastır Mekteb-i İdadisi'nden vürud eden şakirdan*" başlığının devamında "*duhül*" ve "*neşet*" tarihleri yazılıdır. Ayrıca Mustafa Kemal'in "*çiçek künyesi*"nin üzerinde "*3. Ordu Erkan-ı Harbiye Birinci Sene Namzetliğine*" yazılmıştır. Aynı ibareler, Ahmet Tevfik ve Ali Şevket'in künyelerinin üzerinde de bulunmaktadır. 1848 yılında Harp Okulu içinde "*Erkan-ı Harbiye Sınıfları*" adı ile kurulan Harp Akademisi, Esat Paşanın Harp Okulu Öğretim Başkanlığı'na atanmasından (1899) sonra, yani Mustafa Kemal'in Harp Okulunda öğrenime başladığı sırada yeni bazı düzenlemeler yapılmıştır. O zamana kadar Harp Okulu'ndan "*erkân-ı harp sınıfları*"na geçen öğrencilere "*erkân-ı harp*" (kurmay) deniliyordu. Esat Paşa, bunu değiştirmiş, "*erkân-ı harp namzedi*" (kurmay adayı) şekline çevirmiştir. Bundan sonra Harp Akademisi öğrencileri kısaca "*namzet*" (aday) olarak anılmaya başlanmıştır. O zamana kadar Harp Akademisi'nin 15 kişiyi geçmeyen öğrenci sayısı, yine Esat Paşanın çabalarıyla kırka kadar yükseltilmiştir. Fakat bu öğrencilerden ordunun ihtiyaç fazlası kısmına kurmaylık hakkı verilmemiş, bunlar "*mümtaz*" adı altında ve yüzbaşı rütbesiyle kıtalara çıkarılmışlardır. Bu nizamname esaslarına göre mezuniyetin 1902 yılından itibaren başladığı görülmektedir. Bu yıldan itibaren Erkan-ı Harbiye Sınıfları'ndan "*Çok İyi*" derecede başarı sağlayanlara "*Kurmay*", ve "*İyi*" derecede bitirenlere "*Mümtaz*" unvanı verilmeye başlanmıştır. Bu usul, 1909 yılına kadar devam etmiştir. Mümtazlar arasında "*kurmay*" ihtiyacını karşılamak üzere sonradan "*kurmaylıkları*" onananlar da çoktur. Bu dönemde, Erkan-ı Harp Sınıfı öğrencileri, "*Kurmay Yüzbaşı*" olarak mezun olmuşlar ve iki yıl sonra da "*Kıdemli Yüzbaşılığa*" yükselmişlerdir. Mustafa Kemal'in Akademiye başladığı birinci sene sınıf mevcudu, topçu ve süvari okullarından gelenler ve değişik sebepler dolayısıyla bir üst sınıftan kalanlar ile birlikte 42'dir. Söz konusu sayı, Harp Okulu ve Topçu Okulu (Mühendishane-i Berri-i Hümayun) mezunu kurmay adayı öğrenciler ile hastalık sonucu devre kaybeden üç subayın (Ahmet Efendi Saraçhane, Sedat Efendi Üsküdar, Mustafa İzzet Efendi Kale-i Sultaniye) katılımı ile oluşmuştur. Mustafa Kemal ilk yılını 1922'de yayınlanan anılarında şöyle anlatır: "*Erkan-ı Harp sınıflarına geçtik. Mutad olan derslere çok iyi çalışıyordum. Bunların fevkinde olarak bende*

ve bazı arkadaşlarda yeni fikirler peyda oldu. Memleketin idaresinde ve siyasetinde fenalıklar olduğunu keşfetmeye başladık...” Kara Harp Okulu Arşivi’ndeki elle yazılmış (matbu olmayan) **26 No’lu Numara Defteri**’ne göre Atatürk’ün Harp Akademisi birinci ve ikinci sınıfta okuduğu dersler, notları ve buradaki ders başarısı şu şekildedir: Sınıf mevcudu kırk iki kişi olan Akademi birinci sınıfta, toplam 580 olan ders notlarından Mustafa Kemal, toplam 479 not almıştır ve başarı sırası 8’dir. Okuduğu dersler ve aldığı notlar şu şekildedir: Coğrafya-yı Sevkü’l-Ceyş (32), Talimgâh-ı Hafife Tatbikatı (41), Fenn-i Esliha Nazariyatı (38), Tarih-i Fenn-i Harp (35), Fransızca (36), Mübahis-i Riyaziye (43), Talim Nazariyatı (45), Kitabet-i Askeriye (39), Tabiye Nazariyatı (33), Muharebat-ı Meşhure Münakaşası (32), Almanca veya Rusça (33), Mufassal Topografya (34), İstikşâfât-ı Askeriye (18), Talim Ameliyatı (20). Aynı sınıfın başarı sıralamasında Ahmet Tefvik, Selanik 522 toplam notla birinci; İhsan, Cihangir (Sabis) 517 toplam notla ikinci; Süleyman, İzmir 508 notla üçüncüdür. İlk ona giren diğer öğrenciler ve toplam notları şu şekildedir: 4. Hayri, Davutpaşa (493), 5. Mustafa Aziz, Kale-i Sultaniye (492), 6. Kemal, Ohri (489), 7. Selim, Çerkes (486), 8. Mustafa Kemal, Selanik (479), 9. Ali, Rumelikavağı (488), 10. Ahmed, Saraçhane (470). Mustafa Kemal’in, Akademi ikinci sınıfında öğretime başladığı yıl sınıfın mevcudu 40’a düşmüştür. Bu sayı, ikinci sınıfta hastalık nedeniyle devre kaybeden iki subayın katılması (Asım Efendi Kütahya, Ahmet Efendi Bursa) ve çeşitli nedenlerle ilişiği kesilen dört subayın (Faruk Efendi Isparta, Müştak Efendi Van, İbrahim Efendi Tunus, Osman Efendi Sultanahmet) ayrılmasıyla oluşmuştur. İkinci sınıfta Mustafa Kemal’in kırk kişilik sınıf mevcudu içinde toplam 480 puan aldığı görülmektedir ve 6. sıradadır. Dersleri ve notları şu şekildedir: Topçuluk ve Topçu Tabyası (45), Muharebat-ı Meşhure Münakaşası (38), Coğrafya-yı Sevkü’l-Ceyş (45), İstihkamat-ı Cesime (35), Tabiye Tatbikatı (36), Ecnebi Ordu Teşkilatı (43), Tabakatü’l-Arz(39), Fransızca (38), Talim Nazariyatı (43), Mübahis-i Riyaziye (45), Almanca veya Rusça (42), İstikşâfât-ı Askeriye (16), Talim Ameliyatı (20). Bu sınıfta ilk ona giren öğrenciler ve toplam notları şu şekildedir: 1. İhsan, Cihangir (511), 2. Ahmet Tefvik, Selanik (501), 3. Sedat, Üsküdar (501), 4. Asım, Kütahya (Gündüz) (494), 5. Mustafa İzzet, Kale-i Sultaniye (487), 6. Mustafa Kemal, Selanik (480), 7. Ahmed Müfit, Kırşehir (Özdeş) (478), 8. Ali Fuat, Salacak (Cebesoy) (478), 9. Süleyman, İzmir (476), 10. Kemal, Ohri (476). Mustafa Kemal Kurmay Yüzbaşı olarak yeminini 08 Teşrinievvel 1320 (Hicri: 11 Şaban 1322), Miladi 21 Ekim 1904 Cuma günü eder. **Sabah gazetesi**, 21 Teşrinievvel 1320 (03 Kasım 1904) günkü nüshasında; Harbiye Okulundaki yemin merasiminde numaraların da okunduğunu ve törende Askerî Okullar Nazırı Zeki Paşa, İkinci Nazır Ferik Rıza Paşa, Harbiye Okulu Müdürü Ferik Servet ve Ders Nazırı Esat Paşaların da hazır bulunduğunu ve Zeki Paşanın yeminleri teker teker yaptırdığını yazar. Bu gazeteye göre yemin edenler şunlardır: *“Bu sene Mekteb-i Harbiye’den yüzbaşılıkla neşet eden Erkan-ı Harp ve namzed ve Baytar efendilerle mülazım-ı evvelikte ikinci seneye terfi eden namzet ve Baytar beşinci sene ve Aşiret Mektebi efendileri.”* Mustafa Kemal 29 Kânunuevvel 1320, yani 11 Ocak 1905 Çarşamba günü *“Erkan-ı Harbiye Yüzbaşılığı ile mektepten neşet ederek sunuf-u selasede bölük idare ve kumanda etmek üzere atik 5nci Ordu’ya memur buyrulmuştur.”* 57nci Dönem Akademi mezunu toplam 37 kişidir. Bunların 13’ü *“Kurmay”*, 27’si de *“Mümtaz”* olmuşlardır. Mevcut bilgi ve belgelere göre Mustafa Kemal Kurmay olarak Akademiyi bitiren 13 kişi arasında 5nci olmuştur. Dönemin birincisi Ali İhsan Sabis, ikincisi Asım Gündüz, üçüncüsü Ahmet Sedat Doğruer, dördüncüsü Ahmet Tefvik, altıncısı Mehmet Hayri Turhan, yedincisi Mustafa İzzet Yavuzer, sekizincisi Ali Seydi Uğur, dokuzuncusu Ali Fuat Cebesoy’dur. Diğer üç kurmay da sırasıyla şunlardır: Süleyman Şevket Demirhan, Kemal Ohri, M. Şevki (kurmaylığı geri alınmıştır). Böylece Mustafa Kemal’in okul hayatının hep ön saflarda geçtiği, daha öğrenci iken ülke meselelerini kendine dert edinen şahsiyeti ortaya çıkmaktadır.

Ali GÜLER

KAYNAKÇA

CEBESOY, A. F., **Sınıf Arkadaşım Atatürk**, Okul ve Genç Subaylık Anıları, İstanbul 1967.

COŞAR, Ö. S., **Atatürk Ansiklopedisi I. Cilt (1881-23 Temmuz 1908)**, İstanbul 1973.

ÇAM, Y., **Atatürk'ün Okuduğu Dönemde Askerî Okullar Rüştüye-İdadi-Harbiye (1892-1902)**, Ankara 1991.

GÖK, H., **Kara Harp Okulu Arşivi Kılavuzu**, Kara Harp Okulu Basımevi, Ankara 1999.

GÖK, H., UYAR, M., "Yeni Bulunan Belgeler Işığında Mustafa Kemal'in Harp Okulu Öğrencilik Dönemine Katkı", **Toplumsal Tarih Dergisi**, S 78, Haziran 2000, s.23-28.

GÖK, H., UYAR, M., "Yeni Bulunan İki Belgenin Işığında M. Kemal Atatürk'ün Harp Akademisi Öğrencilik Dönemi", **Toplumsal Tarih Dergisi**, S 71, Kasım 1999, s.8-15.

GÜLER, A., "Arşiv Belgelerinin Işığında Askerî Öğrenci Mustafa Kemal'in Notları ve Künye Bilgileri", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Yıl 119, S 363, Ocak 2000, s.19-36.

GÜLER, A., "Mustafa Kemal'i Atatürk Yapan Süreçte Aile Çevresi İle İlk ve Orta Öğrenim Yaşantısının Rolü", **Atatürk Haftası Armağanı**, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayını, Ankara-10 Kasım 1998, s.53-65.

GÜLER, A., **Atatürk: Soy, Ailesi ve Öğrenim Hayatı**, Kara Harp Okulu Basımevi, Ankara 1999.

GÜLER, A., **Mustafa Kemal'in Harp Okulu ve Harp Akademisi Öğrenimi**, Kara Harp Okulu Basımevi, Ankara 2000, s.1-40.

Kara Harp Okulu Arşivi, Künye Defteri, No: 21.

Kara Harp Okulu Arşivi, Numara Defteri, No: 13, 14, 15-16, 22, 26.

Kara Kuvvetleri Komutanlığı Arşivi, Atatürk'ün Özlük Dosyası.

UNAT, F. R., "Atatürk'ün Öğrencilik Hayatına Ait Bazı Notlar", **Devrim Gençliği Dergisi**, S 17, Kasım 1953, s.10-11.

UNAT, F. R., "Atatürk'ün Öğrenim Hayatı ve Yetiştığı Devrin Millî Eğitim Sistemi", **Türk Tarih Kurumu Atatürk Konferansları**, Cilt I, Ankara 1964, s.71-89.

ÜNAL, T., "Harp Okulu Tarihi ve Mustafa Kemal", **Türk Kültürü Dergisi**, S 25, Kasım 1964, s.32-40.

YALMAN, A. E., "Büyük Millet Meclisi Reisi Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Tarihçe-yi Hayatı", **Vakit Gazetesi**, 10 Kanunusani 1338/10 Ocak 1922.

02/06/2023 tarihinde

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturkun-egitim-ve-ogretim-gordugu-kurumlar/?pdf=3781> adresinden erişilmiştir